

KONFESIONALNA PRIPADNOST – RELIGIJSKO ILI POLITIČKO OBILJEŽJE

Antun Šundalić
Ekonomski fakultet, Osijek

UDK 316.347(497.5)"199"
316.2:](497.5)"199"
Stručni rad

Primljeno: 12. 9. 1995.

Postsocijalistički period razvoja hrvatskog društva obilježavaju brojne promjene u svim područjima društvenog života. Te su promjene, dakako, prisutne i u odnosu prema religiji. Koristan primjer za to je odnos prema konfesionalnoj pripadnosti u kojoj se jako naglašavaju svjetovni sadržaji (potvrda nacionalnog, izraz tradicije, izraz konformizma, izraz svjetovnih motiva ...) Osnovni zadatak koji si autor postavlja jest istražiti "kvalitetu" sadržaja svijesti o konfesionalnoj pripadnosti (prevladavaju li sekularna ili sakralna obilježja?), kao i utvrditi je li promjena političkih prilika utjecala na "politizaciju" konfesionalne pripadnosti. Za ostvarivanje ovog zadatka korišten je manji dio istraživanja provedenog u istočnoj Slavoniji u travnju 1994. na uzorku od 566 ispitanika (vjernici-rimokatolici). Uzeta su dva instrumenta znatno šire ankete. U statističkoj obradi korištena je univarijantna statistička tehnika (frekvencije, aritmetičke sredine) i multivarijantna (faktorska analiza, Varimax rotacija). Iz analize distribucije frekvencija i ekstrahiranih faktora vidljivo je da ispitanici konfesionalnu pripadnost primarno shvaćaju kao religijsko obilježje (vrijednost). No, isto tako, oni ne ničeću njenu svjetovnu upotrebljivost, koja ne mora značiti negaciju njene religijske osnove.

1. GRAĐENJE NOVOG

U novim prilikama teško je razmišljati na stari način, jednako kao što je misaoni *novum* teško prihvatljiv za poredak koji je svaku novost, posebice u mišljenju, unaprijed anatemizirao. Ovu vrstu teškoća shvaćali smo u socijalističkim porecima kao neslobodu mišljenja. U post-socijalizmu to bi se moglo okarakterizirati kao ostaci preživjele svijesti.

Čini se, dakle, da nove prilike traže novu svijest ili, bolje rečeno, nova je svijest pretpostavka novih prilika. To je upravo potvrđeno u smjeni socijalizma u Istočnoj

i Srednjoj Europi. Za post-socijalističke zemlje toga područja ustalio se naziv zemlje u tranziciji. Njihova tranzicija je upravo put k novom, mada na Zapadu, u drugačijim okolnostima, već viđenom.

Sličnost svih post-socijalističkih zemalja u naglašenom je distanciranju od socijalizma. Specifičnost je, međutim, svake od njih u načinu na koji to distanciranje vrši. Za Hrvatsku ta je specifičnost posebice izražena u distanciranju od bivšeg jugoslavenskog socijalizma.

Na svim područjima društvenog života Hrvatska preuzima nove smjernice: u gospodarstvu (tržišna orijentacija), u politici (višestranačje, slobodni izbori,...), u kulturi (oživljavanje nacionalnih obilježja, otvaranje prema svjetskim procesima).

Područje religije ne treba izostaviti. Ono također doživljava svojevrсни preporod. Svoje mjesto religija dobiva u javnom životu. Prisutnost religije osjeti se u svemu što nosi atribut nacionalnog (nacionalna povijest, nacionalna kultura, ...). Daka-ko, riječ je o trinaest stoljeća među Hrvatima prisutnom *kršćanstvu*.

Katolička je crkva, naime, imala značajnu ulogu u očuvanju homogenosti hrvatskog nacionalnog bića tijekom cijele hrvatske povijesti. Pokušaj odvajanja Katoličke crkve od hrvatskog naroda tijekom ovog stoljeća (prva i druga Jugoslavija) samo je pojačao značaj katoličanstva za hrvatstvo.¹ Premda je u socijalističkoj Jugoslaviji ustavom i zakonom bila dana sloboda vjeroispovijesti kao i jednak položaj svih vjeroispovijesti, dnevno-politička praksa je pokazivala sasvim drukčiju stvarnost. Komunisti nisu smjeli biti vjernici, a komunisti su imali vlast. Rezultat toga bio je prešutno nametnut stav: vjernici su građani drugog reda.² Ovakav realitet potpuno je izmijenjen nakon prvih višestranačkih izbora u Hrvatskoj (1990).

Vjera prestaje biti samo privatno pravo građana. Njena prisutnost u javnom životu, kao i u političkom, postaje nova svakodnevica. *Katolička tradicija* u hrvatskom narodu postaje *okvir nove političke orijentacije*. Njeno značenje postaje još veće produblivanjem društvene krize na prostorima bivše Jugoslavije, a posebice ratom u koji je Hrvatska uvučena.

1

O ulozu religije u komunističkim zemljama Istočne i Srednje Europe piše poznati mađarski sociolog religije, Mikloš Tomka. On ističe da je u eri komunizma religija bila jedini "izvor kontra-kulture" koja je bila prisutna u svim socijalnim stratumima, za razliku od političke opozicije koju je činio uzak krug intelektualaca. Time je ujedno religija vršila ulogu "čuvanja i prenošenja nacionalne kulture i temeljnih vrijednosti". (Tomka, M. (1995.19) The Changing Social Role of Religion in Eastern and Central Europe: Religion's Revival and its Contradictions, *Social Compass*, 42(1):17-26)

2

Grubišić, I. (1993.88-92), *Religija i sloboda – Religijska situacija u Hrvatskoj 1945-1990*; Split, IPDI

U prilikama duboke društvene krize (rata!) Katolička crkva dobiva širok prostor utjecaja, neopterećen konkurencijom te postaje respektabilan čimbenik javnog života. Koliko je taj zadobiveni prostor utjecaja Crkve iskorišten za učvršćivanje vjerske organizacije a koliko za buđenje osobne religioznosti vjernika, značajno je pitanje.

Na učvršćivanje religijske organizacije može se gledati kao na širenje utjecaja Crkve u politici, javnom moralu i svakodnevnim događanjima u javnom životu, a što budi i svijest o konfesionalnoj pripadnosti u velikom dijelu populacije.

Buđenje osobne religioznosti u vjernika može biti plod osobnog iskustva doživljaja "svetog", ali i stvarnih potreba zbog utjecaja novonastalih socioekonomskih i političkih prilika.

Oba su ova procesa prisutna pa se može kazati da je prostor revitalizacije religije višeslojan: na razini *institucije* (rast utjecaja Crkve), na razini *osobe* (buđenje i jačanje osobne religioznosti) i na *populističkoj razini* (naglašena svijest o konfesionalnoj pripadnosti).

U ovome će članku u središtu razmatranja biti upravo treća razina – *svijest o konfesionalnoj pripadnosti*. Posebice će pozornost biti usmjerena na istraživanje načina na koji se manifestira konfesionalna pripadnost i *značenja* koje se pridaje konfesionalnoj pripadnosti.

2. SVJETOVNO ZNAČENJE I UPOTREBA KONFESIONALNE PRIPADNOSTI

Konfesionalnost, kao oznaka za pripadnost nekoj religijskoj zajednici, pojam je koji se redovito javlja kada je o crkvi riječ. No svojim dosegom on je ponekad širi, a ponekad uži u odnosu na crkvu.

Dok se pojmom "crkva" označava vidljivi tip religijske organizacije koja ima određena obilježja, "konfesijom" se označava religijska organizacija koja ne mora biti samo crkvenog tipa. To mogu biti i denominacije i sekte (sljedbe).

Ako se o crkvi govori s teoloških polazišta, tada je riječ o zajednici vjernika utemeljenoj na objavi Isusa Krista, nazvanoj Božji narod, te je tada crkva opći pojam za sve kršćanske zajednice. Tada je crkva shvaćena natkonfesionalno, tj. šireg je dosega od konfesije.³ Dakle, moguće je "crkvu" shvaćati kao Crkvu

3

Ovakvo je razlikovanje moguće uočiti u "Lumen Gentium" (14.15.16), također i u "Teološkom

Kristovu, a konfesije kao crkve, denominacije i sekte odijeljenih kršćanskih zajednica.

Kako nam ovdje nije namjera tražiti teološke elemente razlike, vratimo se fenomenološkom. Upravo je *fenomenološko* ono kroz što je moguće iskazati što je *differentia specifica konfesionalnog*. Stoga ćemo u sadržaju konfesionalnog pripadanja pokušati potražiti svjetovne oznake, ne u namjeri da joj oduzmemo sakralnu ideju, nego da ukažemo na njenu sekularnu upotrebljivost.

a) Konfesionalna pripadnost kao *potvrda nacionalnog*: nacija je u procesu svoga konstituiranja i osamostaljivanja imala potporu u religiji koja je živjela u narodu. Kroz to je religija s vremenom dobivala atribut nacionalne, pa je i konfesionalna pripadnost dobivala nacionalnu konotaciju (npr. Hrvat = katolik, Poljak = katolik...)⁴ Nacionalna kultura u mnogome se poistovjećuje s konfesionalnom kulturom.

b) Konfesionalna pripadnost kao *izraz tradicije*: manifestiranje konfesionalne pripadnosti kroz održavanje vjerske tradicije u obitelji ili naroda kojemu se pripada ne mora imati i vjernički (religiozni) karakter. To je posebice izraženo kroz obilježavanje velikih vjerskih blagdana (Uskrs, Božić) i lokalnih proslava mjesnih svetaca-zaštitnika (sv. Josip, sv. Antun, sv. Rok...)⁵

c) Konfesionalna pripadnost kao *izraz konformizma*: zbilja svakodnevce postoji za pojedinca kao objektivni fakticitet u kojemu on pronalazi subjektivno značenje. Tipizirane sheme komunikacije u društvu nude institucionalizirana rješenja koja je uputno prihvatiti, a što se postiže socijalizacijom.⁶ Tako pojedinac postaje sklon konformizmu prihvaćajući dominantna obilježja konfesionalnog, nacionalnog, političkog kao obilježja vlastitog identiteta.⁷

rječniku" K. Rahnera i H. Vorgrimlera (Đakovo, 1992, 81)

4

E. Čimić kaže: "Konfesija kao konstitutivni dio nacije, to je pitanje iz domene naše aktualnosti." (*Sveto i svjetovno*, Zagreb, HFD 1992. str. 8)

5

"Vjera kao osobni stav i pripadanje nekoj konfesiji kao sociološkom fenomenu, sociološkoj grupi, ne moraju se uvijek poklapati." (Bono Z. Šagi (1993.100), *Izazovi otvorenih vrata*; Zagreb, KS)
Postoji i mišljenje da konfesionalna pripadnost kao izraz tradicije može, s jedne strane, značiti oslonac, a, s druge, svjetovno ograničenje. (Š. Bahtijarević (1975.30), *Religijsko pripadanje u uvjetima sekularizacije društva*; Zagreb)

6

O komunikaciji i interakciji u zbilji svakodnevce uputno je pogledati: Berger, P. – Luckmann, T. (1985) *The Social Construction of Reality*; Penguin Books Ltd. Harmondsworth.

d) Konfesionalna pripadnost kao *izraz svjetovnih motiva*: premda nacija, tradicija i konformizam pripadaju svjetovnim elementima koji se mogu manifestirati kroz konfesionalnu pripadnost, postoje i elementi koji mogu pojačati ili oslabiti intenzivnost manifestiranja konfesionalne pripadnosti. Primjerice, to se događa u razdoblju ratne opasnosti ili samog rata, kada konfesionalnost može postati okvir za nacionalnu svijest, tradiciju, kulturu, pa i politiku.⁸

Kroz navedena obilježja konfesionalne pripadnosti nije, zasigurno, iscrpljena sva njena svjetovna upotrebljivost (npr. konfesionalna pripadnost kao podobnost za određene funkcije u javnom životu), što nije bila niti krajnja namjera. Željelo se ukazati na konfesionalnu pripadnost kao neinstitucionalizirano pripadanje određenoj vjerskoj zajednici, a koje dobiva više *svjetovna obilježja* nego religijska. Time se, pak, nije željelo negirati njenu *religijsku osnovu* koja, međutim, često pred ponudom i zahtjevima svjetovnog poretka dospijeva u drugi plan.

3. SMJERNICE JEDNOG ISTRAŽIVANJA⁹

a) Cilj istraživanja: Na koji je način zaživjela svijest o konfesionalnoj pripadnosti među samim vjernicima? Koliko u njoj oni osjećaju (i traže) svjetovna a koliko sakralna obilježja?

Ovim je pitanjima zacrtan cilj istraživanja:

1. utvrditi "kvalitetu" sadržaja konfesionalne pripadnosti (koliko je taj sadržaj popunjen svjetovnim a koliko sakralnim obilježjima?);

2. utvrditi je li promjena političkih prilika utjecala na "politizaciju" konfesionalne pripadnosti.

7

Na tu temu G. Marcel piše: "Konformizam, bez obzira radi li se o intelektualnom, estetskom ili političkom konformizmu – jest podložnost izvjesnoj paroli koja ne potječe od neke osobe, nego od neke grupe koja se smatra utjelovljenjem onoga što treba misliti, što treba cijiniti u određenoj zemlji i u određenom trenutku." (G. Marcel (1984.201), *Od neprihvatanja do zaziva*; Zagreb, KS)

8

S. Vrcan vidi konfesiju kao jedan od raspoloživih resursa koji aktivira politika u periodu rastućih socijalnih konflikata. (Vrcan, S.(1994.417) *The War in ex-Yugoslavia and Religion*, *Social Compass*, 41(3):413-422)

9

Ovdje će biti korišten mali dio istraživanja provedenog u travnju 1994. među katolicima Istočne Slavonije, čija su naselja smještena u neposrednoj blizini bojišnice.

b) Uzorak: Istraživanje (anketa) je provedeno u travnju 1994. na području Istočne Slavonije (okolina Osijeka, područje Đakovačke i Srijemske biskupije). Anketiranje je provedeno na stratificiranom reprezentativnom uzorku od 566 ispitanika. Na seoske župe otpada 296 (52,3%), a na gradske 270 (47,7%) ispitanika. Svi ispitanici vjernici su rimokatoličke vjeroispovijesti, zavedeni u župnim statistikama ureda Rimokatoličke crkve u navedenim župama. Odabir ispitanika izvršen je slučajno. Pomoću tablica slučajnih brojeva odabrane su obitelji (jer su one ključni subjekt župne statistike), a na samom "terenu" vodilo se računa o spolnoj (41,6% M, 58,4% Ž) i dobnoj (17-30 g. 30,4%, 31-50 g. 47,1%, 51... g. 21,5%) strukturi ispitanika.

c) Instrumenti i statistička obrada: Za ovu analizu korištena su samo dva instrumenta s 15 tvrdnji, uz pridruženu skalu Likertovog tipa. Analizom dobivenih rezultata pokušat će se osim manifestnog (frekvencije) ukazati i na latentni sadržaj dobivenih odgovora. Dakle, osim univarijantne bit će korištena i multivarijantna statistička tehnika (faktorska analiza), i to na drugom instrumentu.

3.1. Pripadnost Rimokatoličkoj crkvi

Prvi instrument sastoji se od 15 tvrdnji, čija će (ne)prihvaćenost od ispitanika ukazati na njihova shvaćanja konfesionalne pripadnosti. Pripadati rimokatoličkoj konfesiji nema isto značenje za svakog vjernika, kao što niti svaki vjernik nema isto shvaćanje vjere. Stoga su tvrdnje sastavljene tako da se u njima vidi ili svjetovni ili sakralni sadržaj, osim tvrdnje 11, koja može biti stavljena u oba konteksta. Tvrdnjama je pridružena skala ocjenjivanja Likertovog tipa. Svaki je ispitanik za svaku tvrdnju dao jedan od pet ponuđenih odgovora koji pokazuju što on nalazi u svojoj konfesionalnoj pripadnosti (1 – uopće ne nalazim, 2 – ne nalazim, 3 – nisam siguran, 4 – nalazim, 5 – potpuno nalazim).

Pripadnost Rimokatoličkoj crkvi, tvrdnje:

1. To je izraz vjerske potrebe pravog vjernika.
2. To je izraz katoličke tradicije u obitelji.
3. To znači prihvatiti duhovno vodstvo koje nudi Crkva.
4. Crkvi pripada svatko tko živi istinu evanđelja.
5. Čovjek mora negdje pripadati.
6. Pripadati Crkvi znači dati krajnji smisao ovozemaljskom životu.
7. Pripadati Crkvi znači biti kao i drugi u mom kraju.
8. Pripadati Crkvi znači pripadati istini živoga Boga.
9. To je izraz katoličke tradicije naroda kojemu pripadam.
10. Crkva svojim pripadnicima pruža utočište pred zlom i nepravdom ovoga svijeta.
11. Pripadati Crkvi najviše se izražava kroz krštenje, krizmu, vjenčanje...
12. Crkva je 'put, istina i život' za svakoga tko sebe smatra vjernikom.

13. Pripadati Crkvi znači podmirivati materijalne troškove njenog postojanja.
 14. Pripremati se za polaganje računa na sudnji dan – to znači pripadati Kristovoj Crkvi.
 15. Pripadati Crkvi znači orijentirati se na moralan i pravedan život.

Tablica 1

Tvrđnje	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Prip. RKC	1	2	3	4	5	X	rang X	4+5	rang 4+5
1.	1,1	3,0	9,4	52,5	33,7	4,15	8	86,2	8
2.	0,5	3,9	4,6	51,2	39,8	4,25	4	91,0	2
3.	0,7	3,2	8,8	51,2	35,9	4,18	6	87,1	6/7
4.	0,5	3,5	8,7	47,9	39,2	4,21	5	87,1	6/7
5.	6,2	7,8	12,0	44,3	29,0	3,82	12	73,3	12
6.	0,9	6,2	14,1	43,6	35,0	4,05	10	78,6	10
7.	10,1	24,9	19,8	27,0	17,7	3,17	15	44,7	15
8.	0,4	3,0	7,6	47,5	41,3	4,26	3	88,8	3
9.	2,1	2,3	7,1	53,5	34,8	4,16	7	88,3	4
10.	1,4	4,4	12,0	47,3	34,6	4,09	9	81,9	9
11.	3,5	10,2	9,9	40,8	35,5	3,94	11	76,3	11
12.	0,9	3,0	8,0	43,3	44,7	4,28	2	88,0	5
13.	11,1	21,2	16,1	31,3	20,3	3,28	14	51,6	14
14.	4,4	8,8	17,1	37,6	32,0	3,83	13	69,6	13
15.	0,7	2,7	4,6	48,4	43,6	4,31	1	92,0	1

3.1.1. Obilježja distribucije frekvencija

Vrlo visoka prihvaćenost većine tvrdnji daje nam asimetričnu distribuciju frekvencija (Tablica 1) Većina se ispitanika opredjeljuje za odgovore 4 ("nalazim") i 5 ("potpuno nalazim") u gotovo svim tvrdnjama. Samo u tvrdnjama 7 ("Pripadati Crkvi znači biti kao i drugi u mom kraju") i 13 ("Pripadati Crkvi znači podmirivati materijalne troškove njenog postojanja") značajnije su prisutni odgovori 1 ("uopće ne nalazim") i 2 ("ne nalazim"). Tako u tvrdnji 7 odgovore 1 i 2 daje 35%, a u tvrdnji 13 32,3% ispitanika.

Kako tvrdnje 7 i 13 profaniziraju značenje pripadanja Crkvi, to je njihova slabija prihvaćenost izraz drugačijeg shvaćanja sadržaja konfesionalne pripadnosti samih ispitanika.

Ispitanici u pripadanju Rimokatoličkoj crkvi nalaze i podjednako vrednuju svjetovne i sakralne sadržaje. Tvrdnja 15 ("Pripadati Crkvi znači orijentirati se na moralan i pravedan život") najprihvaćenija je i po rangu X (stupac 7), kao i po rangu zbroja odgovora 4 i 5 (stupac 9). Tvrdnje 12 ("Crkva je 'put, istina i život' za svakog tko sebe smatra vjernikom") i 8 ("Pripadati Crkvi znači pripadati istini živoga Boga") vrlo su visoko rangirane (stupac 7 i 9), što potvrđuje visoko uvažavanje sakralnih sadržaja konfesionalne pripadnosti. No, također je visoko rangirana i tvrdnja 2 ("To je izraz katoličke tradicije u obitelji"), što ukazuje i na prihvaćanje svjetovnih motiva u konfesionalnoj pripadnosti.

Vezivanje konfesionalne pripadnosti uz pripadnost narodu, premda visoko vrednovana, ipak nije među prvih pet tvrdnji. Naime, tvrdnja 9 ("To je izraz katoličke tradicije naroda kojemu pripadam") prema X na sedmom je mjestu (stupac 7), a prema frekvenciji odgovora 4 i 5 na četvrtom mjestu (stupac 9, tvrdnju prihvaća 88% ispitanika).

Deset tvrdnji – od ukupno 15 – ima X iznad 4,00, što samo potvrđuje da ispitanici konfesionalnu pripadnost shvaćaju šire od okvira koji bismo mogli okarakterizirati kao posve religijski. Svjetovnost je jednako prihvatljivo obilježje konfesije kao i sakralnost. To potvrđuje visoka prihvaćenost moralnosti i pravednosti, obiteljske i narodne tradicije kao sadržaja konfesionalne pripadnosti.

3.2. Crkva, vjera i politika

Drugi korišteni instrument sastoji se također od 15 tvrdnji, sadržaj kojih je usmjeren na prikazivanje odnosa Crkva – vjera – politika. U Republici Hrvatskoj vjera i Crkva dobile su drukčije mjesto od onoga koje su imale u bivšoj Jugoslaviji. Navedene tvrdnje govore o Crkvi i vjeri u odnosu na političke promjene. Pridruživanjem skale Likertovog tipa ispitanici se mogu izjasniti o tvrdnjama odabirući jedan od pet ponuđenih odgovora (1 – nikako se ne slažem, 2 – ne slažem se, 3 – ne znam, 4 – slažem se, 5 – potpuno se slažem).

Crkva, vjera i politika, tvrdnje:

1. U RH se slobodnije očituje vjerska pripadnost nego u bivšoj Jugoslaviji.
2. U Crkvi se sada osjeća više politika nego vjera.
3. Unatoč političkim promjenama, Crkva je ostala ono što je i bila – prenositeljica poruke spasenja.
4. U bivšoj Jugoslaviji, kao i u RH, za pravog vjernika ne postoje stvarne zapreke u ispovijedanju vjere.
5. Vjerska pripadnost postala je bitna oznaka nacionalne pripadnosti.

6. Sada se ukazuje na povijesnu vezanost Hrvatske uz Katoličku crkvu, a time i Europu.
7. S političke strane Crkva je prihvaćena kao važan činitelj ujedinjavanja hrvatskog naroda.
8. Crkvu se više tretira kao čuvaricu jezika i kulture hrvatskog naroda kroz njegovu povijest nego kao Kristovu namjesnicu na zemlji.
9. Političke su promjene, a ne vjernički osjećaji, stvorile potrebu masovnog izražavanja vjerske pripadnosti.
10. Vjerski je zanos u novim političkim prilikama prolazan i nema stvarni vjernički karakter.
11. Političke su promjene prekinule stanje ravnodušnosti vjernika prema Crkvi.
12. Crkva je konačno dobila ono mjesto koje joj i pripada – da slobodno okuplja sve ljude u vjeri.
13. Crkva ne ovisi o političkoj volji, već o vjerskim potrebama naroda kojemu pripada.
14. Crkva se danas previše bavi svjetovnim problemima, a time se, htjela to ili ne, uključuje u politiku.
15. Crkva ne može izbjeći politiku, ali ne smije zaboraviti svoje stvarno evanđeosko poslanje na zemlji.

Tablica 2

Tvrđnje	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	1	2	3	4	5	X	rang X	4+5	rang 4+5
1.	0,4	3,2	3,0	40,3	53,2	4,42	1	93,5	1
2.	9,9	37,1	22,4	23,0	7,6	2,81	15	30,6	14
3.	0,2	2,1	7,6	50,2	39,9	4,27	4	90,1	3/4
4.	0,7	3,0	5,1	43,6	47,5	4,34	2	91,1	2
5.	2,5	12,7	13,3	48,4	23,0	3,76	9	71,4	9
6.	0,0	2,5	14,5	55,7	27,4	4,08	8	83,1	8
7.	0,4	1,9	11,8	55,8	30,0	4,13	7	85,8	7
8.	7,4	32,0	30,6	20,8	9,2	2,92	14	30,0	15
9.	2,8	15,2	24,4	38,7	18,7	3,55	10	57,4	11
10.	4,6	20,1	28,8	31,8	14,7	3,31	13	46,5	13
11.	4,8	14,8	27,2	42,4	10,8	3,39	12	53,2	12
12.	0,4	2,3	7,2	48,9	41,2	4,28	3	90,1	3/4
13.	0,4	3,2	7,8	47,5	41,0	4,25	5	88,5	5
14.	4,1	14,7	21,9	42,4	16,8	3,53	11	59,2	10
15.	1,4	3,7	8,5	48,9	37,5	4,17	6	86,4	6

3.2.1. Obilježja distribucije frekvencija

Kao i u prvom slučaju (Tablica 1), i iz Tablice 2 uočava se asimetrična distribucija frekvencija. To donekle ukazuje na bliskost razmišljanja ispitanika o odnosu Crkve i vjere prema politici, a što se može i očekivati budući da su svi ispitanici vjernici.

Može se zapaziti da su najslabije prihvaćene tvrdnje 2 i 8. Tvrdnju 2 ("U Crkvi se sada osjeća više politika nego vjera") odbacuje 47% ispitanika, a tvrdnju 8 ("Crkvu se više tretira kao čuvaricu jezika i kulture hrvatskog naroda kroz njegovu povijest nego kao Kristovu namjesnicu na zemlji") 39,4% ispitanika. Tvrdnje drugačijeg sadržaja prihvatljivije su. Tako su tvrdnja 12 ("Crkva je konačno dobila ono mjesto koje joj i pripada – da slobodno okuplja sve ljude u vjeri") i tvrdnja 3 ("Unatoč političkim promjenama, Crkva je ostala ono što je i bila – prenositeljica poruke spasenja") prihvatljive za 90,1% ispitanika. Dakle, od Crkve se ne očekuje politički angažman niti njeno pretvaranje u instituciju nacionalne kulture, već prije svega da bude ono što izvorno i jest – zajednica vjernika. To potkrepljuje i visoka prihvaćenost tvrdnje 13 ("Crkva ne ovisi o političkoj volji, već o vjerskim potrebama naroda kojemu pripada"), koja je prihvatljiva za čak 88,5% ispitanika. Na drugoj je strani znatno slabije prihvaćena tvrdnja 10 ("Vjerski je zanos u novim političkim prilikama prolazan i nema stvarni vjernički karakter") – samo 46,5%.

Tvrdnja 1 ("U RH slobodnije se očituje vjerska pripadnost nego u bivšoj Jugoslaviji") najprihvaćenija je (93,5%). To implicitno ukazuje na svijest vjernika da je nova politička situacija u RH mnogo učinila za slobodu vjere. Također je visoko izražena svijest vjernika da Crkva ne može izbjeći politiku u postojećim prilikama, a što ne znači da time nužno napušta svoju primarnu evanđeosku zadaću (tvrdnja 15; prihvaća je 86,4% ispitanika). Crkvu se prihvaća kao činitelja ujedinjavanja hrvatskog naroda (tvrdnja 7, prihvaća je 85,8% ispitanika). No u isto vrijeme nije tako visoko prihvaćena poistovjećenost hrvatstva i katoličanstva (tvrdnju 5 prihvaća "samo" 71,4% ispitanika).

3.2.2. Analiza latentnih dimenzija

Multivarijatnom statističkom tehnikom pokušali smo doći do latentnih dimenzija sadržaja konfesionalne pripadnosti.

Varimax rotacijom ekstrahirana su 4 faktora u kojima je raspoređeno svih 15 tvrdnji. Svaki od 4 faktora prema G-K kriteriju ima svojstvenu vrijednost (Eigenvalue) veću od 1, a zajedno obuhvaćaju 56,7% varijance (Tablica 3).

Tablica 3

Obilježja bazične solucije

Faktor	Svojevredna vrijednost	% protumačene varijance	% ukupne varijance
I	3,53	23,6	23,6
II	2,69	18,0	41,6
III	1,15	7,7	49,3
IV	1,12	7,5	56,7

U *prvom* faktoru združeno je 5 tvrdnji (varijabli). Gledajući njihov sadržaj (Tablica 4) mogu se uočiti dvije razine: prvu nam nudi sadržaj 1, 2. i 3. varijable. Riječ je o prihvaćanju izvorne zadaće Crkve (prenositeljica poruke spasenja, okupljanje ljudi u vjeri, zadovoljavanje vjerskih potreba naroda). Drugu razinu uočavamo u varijablama 4 i 5, a ona se odnosi na utjecaj političkih promjena na život Crkve. Sintetizirajući ove dvije razine prvog faktora možemo kazati da Crkva u ostvarivanju svog evanđeoskog poslanja (izvorne zadaće) ne može zaobići vrijeme u kojemu živi i ne osjetiti promjene koje se u njemu događaju, poglavito one političke. Stoga bismo prvi faktor mogli nazvati *politički okvir crkvenog života*.

Tablica 4

Faktorska struktura 1

1. Unatoč političkim promjenama, Crkva je ostala ono što je i bila – prenositeljica poruke spasenja. (3)	0.78
2. Crkva je konačno dobila ono mjesto koje joj i pripada – da slobodno okuplja sve ljude u vjeri. (12)	0.71
3. Crkva ne ovisi o političkoj volji, već o vjerskim potrebama naroda kojemu pripada. (13)	0.66
4. U RH slobodnije se očituje vjerska pripadnost nego u bivšoj Jugoslaviji. (1)	0.54
5. U Crkvi se sada osjeća više politika nego vjera. (2)	0.51

Drugi faktor sadrži 4 tvrdnje. Iz njihovog sadržaja vidimo da je riječ o "kompaktnom" faktoru (Tablica 5). Ta se kompaktnost potvrđuje u sljedećem: nove političke prilike ključ su za tumačenje aktualnog odnosa prema *vjeri* (prolazni vjerski zanos – varijabla 1), *konfesionalnoj pripadnosti* (masovno izražavanje – varijabla 2) i *Crkvi* (prekinuta ravnodušnost – varijabla 3, shvaćanje Crkve kao institucije nacionalne kulture i tradicije – varijabla 4). Dakle, u ovom faktoru dominira svijest o uskoj povezanosti Crkve i konfesionalne pripadnosti s aktual-

nim političkim prilikama. Stoga ovaj faktor možemo nazvati Crkva u službi politike.

Tablica 5

Faktorska struktura 2

1. Vjerski je zanos u novim političkim prilikama prolazan i nema stvarni vjerski karakter. (10)	0.74
2. Političke promjene, a ne vjerski osjećaji, stvorile su potrebu masovnog izražavanja vjerske pripadnosti. (9)	0.70
3. Političke su promjene prekinule stanje ravnodušnosti vjernika prema Crkvi. (11)	0.69
4. Crkvu se više tretira kao čuvaricu jezika i kulture hrvatskog naroda kroz njegovu povijest nego kao Kristovu namjesnicu na zemlji. (8)	0.57

U *trećem faktoru* samo su tri tvrdnje (Tablica 6). Svaka od njih ukazuje na *svjetovnu upotrebljivost* i konfesionalne pripadnosti (varijabla 1) i Crkve (varijable 2 i 3). Konfesionalna pripadnost ujedinjuje hrvatski narod, daje mu jasniji nacionalni identitet, ali ga također spaja s katoličkom Europom. Kako je riječ o momentima bitnim za prošlost i suvremenost hrvatskog naroda, ovaj faktor možemo nazvati *Crkva – povijesni ujedinjatelj nacije*.

Tablica 6

Faktorska struktura 3

1. Vjerska je pripadnost postala bitna oznaka nacionalne pripadnosti. (5)	0.76
2. Sada se ukazuje na povijesnu vezanost Hrvatske uz Katoličku crkvu, a time i Europu. (6)	0.72
3. S političke strane Crkva je prihvaćena kao važan činitelj ujedinjavanja hrvatskog naroda. (7)	0.66

Posljednji, *četvrti faktor* sjedinjuje preostale tri tvrdnje: 14, 4 i 15 (Tablica 7). Poruka ovog faktora mogla bi se sažeti u rečenici: Ni Crkva ni vjernici ne mogu izbjeći politiku, ali im politika ne može smetati niti u vršenju evanđeoskog poslanja, niti u ispovijedanju vjere. Dakle, bavljenjem svjetovnim problemima (političkim) Crkva ne mora dovesti u pitanje svoju izvornu zadaću. Također, niti vjernik zbog političkih prilika ne mora zapustiti svoju vjeru. Prema tome ovaj bismo faktor mogli nazvati *istinski vjernici i evanđeoska zadaća Crkve bez svjetovnih zapreka*.

Tablica 7**Faktorska struktura 4**

1. Crkva se danas previše bavi svjetovnim problemima, a time se, htjela to ili ne, uključuje u politiku. (14)	0.70
2. U bivšoj Jugoslaviji, kao i u RH, za pravog vjernika ne postoje stvarne zapreke u ispovijedanju vjere. (4)	0.57
3. Crkva ne može izbjeći politiku, ali ne smije zaboraviti svoje stvarno evanđeosko poslanje na zemlji. (15)	0.55

* * *

Opisom ekstrahiranih faktora ukazali smo na latentne dimenzije dobivenih odgovora. Razmještaj ponuđenih tvrdnji u navedena 4 faktora pokazao je da nema "čistih" shvaćanja Crkve, vjere i konfesionalne pripadnosti. Prvi faktor ("politički okvir crkvenog života"), koji tumači najveći dio faktorske varijance (23,6%), upozorava na svijest vjernika o uvjetovanosti vjerskog života političkim prilikama. Drugi faktor ("Crkva u službi politike"), koji također tumači značajan dio faktorske varijance (18,0%), otkriva dimenziju izravne političke upotrebljivosti Crkve i konfesionalne pripadnosti. U tome potporu daje i treći faktor ("Crkva – povijesni ujedinjavatelj nacije"), no njegov je postotak tumačenja faktorske varijance znatno manji (7,7%). Podjednak postotak faktorske varijance (7,5%) otpada na četvrti faktor ("istinski vjernici i evanđeoska zadaća Crkve bez svjetovnih zapreka") koji pokazuje da pravi vjernici i Crkva ne mogu biti politički zloupotrijebljeni, a niti onemogućeni u svojoj vjeri, premda mogu (i trebaju) biti sudionici kreiranja novih društvenih prilika.

4. ZAKLJUČAK

Koliko su prethodno ispisane stranice razjasnile dilemu iz naslova – je li konfesionalna pripadnost više religijsko ili političko obilježje u novim prilikama hrvatskog društva?

Svakako da svjetovna upotreba konfesionalnih obilježja ne niječe njihov religijski karakter (pogl. 2), ali nas dovodi do pitanja koliko sami vjernici u svojoj konfesionalnoj pripadnosti i svojem shvaćanju Crkve osjećaju (i traže) svjetovna, a koliko sakralna obilježja. Stoga je cilj provedenog istraživanja bio utvrditi "kvalitetu" sadržaja konfesionalne pripadnosti, kao i njenu moguću "politicizaciju" (pogl. 3).

Iz distribucije frekvencija analiziranih instrumenata vidljivo je da se konfesionalna pripadnost čvrsto vezuje uz sadržaj što ga nudi evanđeosko poslanje Crkve, ali i da se u nju smještaju obiteljska i narodna tradicija (pogl. 3.1.1.). Također, ispitanici ne izdvajaju Crkvu i vjeru iz javnog (političkog) života. Naprotiv, političke prilike shvaćaju kao okvir u kojemu mogu i trebaju djelovati i vjernici kao pojedinci, i Crkva kao zajednica vjernika. Ove naznake, koje nam daje distribucija frekvencija, otkriva u novom svjetlu faktorska struktura ponuđenih tvrdnji drugog instrumenta (pogl. 3.2.2.)

Stoga je moguće kazati da je i u novim političkim prilikama (kao i u starim) konfesionalna pripadnost *primarno religijsko obilježje* svakog vjernika. No, postoji jedna razina do koje je konfesionalna pripadnost i *politički upotrebljiva*. To je danas uočljivo u njenom korištenju kao činitelja nacionalne homogenizacije. Za to uvjerljivo uporište daje duga nacionalna povijest Hrvata i u njoj stalna prisutnost Katoličke crkve. Kriza i rat u Hrvatskoj pojačali su političku upotrebljivost konfesionalne pripadnosti, no time ipak nije ukinuto njeno religijsko obilježje, što su ispitanici jasno pokazali. Zato je moguće tvrditi da je konfesionalna pripadnost, prije svega, *religijsko obilježje*. No, njena svjetovna uporaba daje joj i niz svjetovnih obilježja, među kojima i *političko*.

CONFESIONAL AFFILIATION - RELIGIOUS OR POLITICAL FEATURE

Antun Šundalić

Faculty of Economics, Osijek

The postsocialist period of development of Croatian society has been marked by numerous changes in all fields of social life. These changes have also, naturally, occurred in the relationship towards religion. An illustrative example is the relationship towards confessional affiliation in which secular issues are strongly accentuated (confirmation of the national, expressions of tradition, conformism, lay motifs...) The main task the author has taken upon himself is to examine the "quality" of awareness concerning confessional affiliation (do secular or sacral characteristics prevail?), as well as to determine whether the change of political circumstances influenced the "politization" of confessional affiliation. For the completion of this task a smaller part of a research was used, conducted in Eastern Slavonia in April 1994, on a sample of 566 examinees (Roman Catholics). Two instruments from a much broader questionnaire were taken. In statistical analysis the univariate statistical technique was applied (frequency, arithmetic mean), as well as the multivariate analysis (factor analysis, Varimax rotation). It is apparent from frequency distribution and factor extraction that the examinees perceive confessional affiliation primarily as a religious feature (value). But also, they do not deny its secular applicability, which does not necessarily imply a denial of its religious foundation.

KONFESSIONSZUGEHÖRIGKEIT – RELIGIÖSES ODER POLITISCHES MERKMAL

Antun Šundalić

Ökonomische Fakultät, Osijek

Den postsozialistischen Abschnitt in der Entwicklung der kroatischen Gesellschaft charakterisieren zahlreiche Veränderungen in allen Bereichen gesellschaftlichen Lebens. Diese Veränderungen sind natürlich auch im Verhältnis zur Religion gegenwärtig. Ein nützliches Beispiel hierfür ist das Verhältnis zur Konfessionszugehörigkeit, in dem weltliche Inhalte stark zum Ausdruck kommen (Bestätigung des Nationalen, Tradition, Konformismus, weltliche Motive...). Der Verfasser stellt sich die Grundaufgabe, den Gehalt des Bewußtseins von der Konfessionszugehörigkeit auf seine "Qualität" zu prüfen (überwiegen säkuläre oder sakrale Merkmale?) und festzustellen, ob die Veränderung der politischen Verhältnisse eine "Politisierung" der Konfessionszugehörigkeit bewirkt hat. Zu diesem Zweck bedient er sich der Ergebnisse einer im April 1994 in Ostslawonien durchgeführten Umfrage, an der 566 römisch-katholische Gläubige teilnahmen. Er verwendet zwei Instrumente der ursprünglich äußerst umfangreichen Umfrage. In der statistischen Bearbeitung werden univariante statistische Techniken (Frequenzen, arithmetische Mitten) sowie multivariante statistische Techniken (Faktoranalyse, Varimax-Rotation) angewandt. Aus der Analyse der Distribuierung von Frequenzen und extrahierten Faktoren geht hervor, daß die Befragten ihre Konfessionszugehörigkeit in erster Linie als religiöses Merkmal (religiösen Wert) auffassen. Gleichzeitig jedoch streiten sie deren weltliche Verwendbarkeit nicht ab, da dies keine Negierung ihrer religiösen Grundlage zu bedeuten habe.